

Vi bygger ett medeltidsmuseum

Björn Hallerdt

Stadsmuren

I början av Gustav Vasas regering förstärktes Stockholms befästningar, på Helgeandsholmen troligen omkring 1530. Vingmuren från Yttre Norretorn byggdes ut till en försvarsmur längs holmens nordöstra strand, vilken att döma av Franz Hogenbergs kopparstick från omkring 1580 bör ha haft en höjd av nära 6 m. Det skulle bli den sista stora utbyggnaden av det medeltida försvarssystemet; under vasatiden konsoliderades det svenska väldet, behovet av skydd mot inlandet upphörde och ställningarna åt östersjösidan flyttades ut till Vaxholm. Stormaktstiden kom med helt nya förutsättningar, och i samband med stadsplaneregleringarna revs nästan alla murar, portar och torn. För Helgeandsholmens del inträffade detta omkring 1640.

Trots allt finns det kvar en del synliga eller genom utgrävningar kända rester av de gamla befästningarna. Två torn ingår i ännu kvarstående byggnadsverk på Riddarholmen, det s k Birger Jarls torn på norra stranden och nedre delen av södra tornet i Wrangelska palatset, båda från 1520-talet. Inre Norretorn (ca 1400) under Mynttorget, Gråmunketornet (ca 1400) vid mynningen av Stora Gråmunkegränd och Yttre Södertorn (1570-talet) vid Slussen har kunnat dokumenteras vid olika tillfällen (Hans Hansson, Stockholms stadsmurar. 1956). 1984 återfanns grunden till Lejontornet (ca 1400) i kvarteret Tritonia vid Lilla Nygatan och kommer att bevaras inne i

en ny byggnad. Av själva stadsmuren däremot har tidigare bara obetydliga rester kunnat påvisas i anslutning till tornen.

Inför ombyggnaden av riksbyggnaderna och schaktningen för den nya underbyggnaden under Riksplan var en viktig fråga: Vad kan finnas kvar av torn och murar här? Både Yttre Norretorn och Melanporten (1600-talets början) hade legat inom riksdagshusets grund och eventuella rester sannolikt förstörts då det uppfördes, utan att någon dokumentation ägde rum. "Möjligheten att det finns arkeologiskt intressanta lämningar under hela Riksplan kan inte uteslutas" konstaterade dock Anita Biuw i stadsmuseets förberedande utredning (Östra Helgeandsholmen. 1977).

Denna förmodan skulle i rikt mått besannas. De arkeologiska undersökningarna hade inte pågått många veckor sommaren 1978, förrän ett invecklat system av gatubeläggningar, grundmurar och källarum kom i dagen, de flesta från 1600-talets hovstallar, adelspalats och nyttobyggnader. Men snett över utgrävningsområdet framträdde också en 55 m lång mur av tegel på gråstensgrund, i sin östra del bevarad till 2,5 m höjd. Ett avbrott på 8 m markerade var grunden till Tessin d ä:s hovstall förts ner 1674.

Här låg alltså vasatidens försvarsmur, avtäckt i imponerande utsträckning inför häpna stockholmarnes ögon. Men vad skulle hända med den nu? Måste den raseras för att riksdagens legitima behov av godsterminal och garage skulle tillgodoses, skulle

Entrén till medeltidsmuseet ligger i de vackra valven under Norrbro. Strömparterren får en grundlig upprustning med ny kaj, förnygrad park och längre fram även nyuppförd restaurang. Då kan den på nytt bli en omtyckt träffpunkt för stockholmarna. Teckning Kerstin Rydh.

den ligga kvar i garaget eller kunde den ges en mera värdig infattning?

Förspelet

Murens existens kom på ett avgörande sätt att styra de följande diskussionerna och besluten. Länsstyrelsen beslöt den 12 december 1978, att stadsmuren skulle bevaras som fast fornlämning, skyddad enligt fornminneslagen. Beslutet kom senare att kompletteras till att omfatta även den äldre gråstensmuren som avgränsade Helgeandshusets kyrkogård men möjligen hade ingått redan i en befästning från 1200-

talets mitt (Göran Dahlbäck red, Helgeandsholmen 1000 år i Stockholms ström. 1982). Genom sitt läge på en högre nivå och den angränsande slänten ner mot stadsmuren illustrerar gråstensmuren de topografiska förändringarna under medeltidens senare del. Ytterligare tre äldre byggnadsverk bevaras: en välvd kanal från 1640-talets början med senare kompletteringar, delar av en välvd gång från 1700-talets början som förbundit slottet och hovstallet samt givetvis Norrbro, färdigställd 1807, med de välvda rummen under brons mittdel. En livlig diskussion vidtog nu mellan de statliga och kommunala intressenterna om vilken ytmässig omfattning och inne-

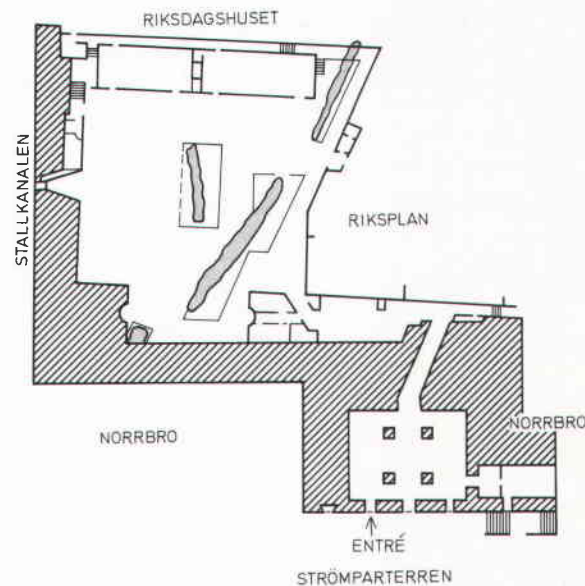
hållsmässig ambitionsnivå verksamheten i anslutning till de fasta fornlämningarna på Helgeandsholmen skulle få. Förutsättningarna analyserades och presenterades i en PM från riksantikvarieämbetet våren 1979 (Margareta Biörnstad, Publik verksamhet i anslutning till bevarade historiska lämningar på Helgeandsholmen, 1979-05-31). Tre institutioner nämndes där som kunde tänkas ta ansvaret: Slottsmuseum, Historiska museet och Stockholms stadsmuseum, med klart företräde för stadsmuseet. Tre nivåer skisserades också för presentationen. Stads-muren skulle åtminstone göras tillgänglig för åskådare bakom ett skyltfönster med nedgång via ett "katthål" på Riksplan. I mellanalternativet kompletterades visningsutrymmet med en hall, där man kunde visa en koncentrerad utställning och få möjlighet till bildvisning och demonstration för större grupper. Den största föreslagna varianten innebar, att hela södra delen av underbyggnaden reserverades för ett arkeologiskt museum.

Med dessa fakta som bakgrund kallade borgarrådet Ingrid Segerström efter kontakter med byggnadsstyrelsen till en överläggning i stadsmuseet den 25 september 1979, där det största alternativet förordades. För att man skulle få underlag för en överenskommelse mellan stat och kommun tillsattes en arbetsgrupp med representanter för byggnadsstyrelsen, riksantikvarieämbetet, de berörda kommunala förvaltningarna och arkitektfirman med stadsantikvarien som sammankallande. Efter snabbutredning överlämnade gruppen sin rapport till uppdragsgivarna på senhösten (Förslag till medeltidsmuseum på Helgeandsholmen, 1979-11-15). Den arkitektoniska bearbetningen genom Ahlgren Olsson Silow arkitektkontor AB (AOS) med arkitekt Torbjörn Olsson som närmast ansvarig innebar att rymden och ljusförhållandena i den stora utställningshallen förbättrades genom att takhöjden ökades från 3 till minst 4 m och avståndet mellan de bärande pelarna till 7 m samt dagsljus togs in genom en lanternin på

Riksplan och ett stort fönster mot Stallkanalen. Entrén förlades till Strömparterren, och de vackra välvda rummen under Norrbro föreslogs bli entréhall, arbetsrum och personalutrymmen. Trapporna från bron skulle kompletteras med en utvändigt hiss för person- och varutransporter. Tunga transporter kunde också ske via rampen till riksdagens godsterminal.

Administrativt innebar förslaget, att medeltidsmuseet skulle bli en del av stadsmuseet och integreras med dess organisation. Utställningens innehåll

Plan över medeltidsmuseets lokaler. I valven under Norrbro ligger entréhall med reception, arbets- och personalutrymmen. De nybyggda lokalerna under Riksplan innehåller den stora basutställningen, grupperad kring bevarade gamla murar. Längst in ligger filmsal och en mindre hall för tillfälliga utställningar. Plan Maria Lipasti, SSM.

begränsades inte till fynden från Helgeandsholmen utan skulle med komplettering från tidigare och kommande undersökningar ge en så fullständig bild som möjligt av Stockholms uppkomst och hela medeltida historia. Verksamheten förutsattes bli dynamisk med successiv förnyelse av basutställningen, tillfälliga utställningar, schemalagd undervisning, livlig programverksamhet och forskningsanknytning. Som rörliga inslag föreslogs arbete inför publik med rekonstruktion av båtar och AV-tekniskt avancerade program.

Utredningsförslaget om medeltidsmuseet tillstyrktes av kulturnämnden i december 1979 och i princip av kommunstyrelsen i januari 1980, då man utsåg en delegation för förhandling med staten. Den 3 september 1980 träffades en principuppgörelse mellan staten genom utbildningsminister Jan-Erik Wikström och kommunen genom borgarrådet Ingemar Josefsson att museet skulle inrättas, varvid staten skulle stå för byggnadskostnaderna och kommunen för inredning, utställningsproduktion och drift samt upprustning av Strömparterren. Vårriksdagen 1981 beslöt också godkänna ett investeringsanslag på 10 miljoner kronor för ändamålet, varefter projekteringsarbetet kunde fortsätta. De ursprungliga kalkylerna som legat till grund för beräkning av statsanslaget visade sig då dessvärre vara orealistiska, och en kännbar krympning av byggnadsprogrammet blev nödvändig för att kostnaderna skulle hållas inom ramen. Den innebar bl a att ytskiktet i utställningshallen (väggar och golv av trä) utgick, och kostnaderna för denna del av inredningen flyttades i praktiken över till kommunen. Detta var en av orsakerna till att det definitiva beslutet om kommunens engagemang lät vänta på sig. Det dröjde fö ganska länge innan frågorna om ansvarsfördelning, rätt till marken och finansiering hade klarnat. Avtalet mellan staten och kommunen godkändes av kommunstyrelsen först den 25 juni 1982. Under mellantiden hade stadsmuseet inget formellt uppdrag eller ekono-

miska resurser för planering av museet, vilket innebar att stadsantikvarien under det viktiga projekterings- och byggnadsskedet blott villkorligt kunde deltaga i arbetet och påverka utformningen.

Stockholms kommun tillträdde museilokalerna på Helgeandsholmen den 1 september 1983, men byggnadsarbetena var definitivt avslutade först i februari 1984. Parallellt härmed hade AOS på kulturnämndens uppdrag genomfört projektering av viss fast inredning och möblering, varefter utrustningen av lokalerna kunde påbörjas. Ekonomin ingav dock bekymmer, speciellt sedan kommunens besparingsplaner ändrat förutsättningarna för rekrytering av personal. I samband med nedläggningen av stadsmuseets utställningsverksamhet i Kulturhuset överfördes provisoriskt tre tjänster härifrån till medeltidsmuseet. De utnyttjades så att två tjänstemän vid museets samhällshistoriska byrå fr o m 1984 inom en speciell projektgrupp skulle ägna huvuddelen av sin tid och ytterligare fem av tjänstemännen mera begränsade insatser åt projekteringen, vartill kom fortlöpande verkstadsinsatser. Ett mycket värdefullt tillskott innebar det att medeltidshistorikern, docent Göran Dahlbäck under andra halvåret 1983 kunde engageras för att vid en serie seminarier kartlägga faktaunderlaget och därefter ta huvudansvaret för den innehållsmässiga programskrivningen. Genom kommunstyrelsebeslut om tilläggsanslag blev det också möjligt att från den 1 november 1984 nyanställa medeltidsarkeologen, fil lic Margareta Hallerdt som platschef och direkt ansvarig för det fortsatta arbetet. En rad av stadsmuseets övriga tjänstemän har under den förberedande planeringen och vid seminarierna delat med sig av sina specialkunskaper. Genom en kontaktgrupp har också projektet tillförsäkrats expertmedverkan från Stockholms universitet, musei- och arkivinstitutioner rörande olika sidor av medeltida utveckling.

Det långa uppskovet med definitiva beslut, anslagstilldelning och tillsättning av tjänster har

gjort marginalerna knappa för färdigställande av medeltidsmuseet, ty det finns starka önskemål från alla intressenter och beslut i kulturnämnden att det skall öppnas 1985. Ett intensivt år stundar alltså för installation och utställningsarbete.

Fynd och fakta

Den arkeologiska undersökningen på Helgeandsholmen 1978–80 var den ojämförligt största dittills rörande Stockholms medeltid, och inte heller i framtiden kommer någon lika stor insats att bli aktuell. Andra stora undersökningar genomfördes i samband med tunnelbanebygget, som för Gamla stans del pågick 1951–56, och vid schaktningarna för kanslihusannexet i kvarteret Cephalus 1945–47. Därutöver har ett mycket stort antal arkeologiska iakttagelser kontinuerligt gjorts i samband med schaktkontroller och undersökningar i skönhetsrådets och stadsmuseets regi allt sedan 1920-talet. Det stadsarkeologiska registret för Stockholm upptog fram till våren 1979 581 iakttagelser, varav 276 i Gamla stan, och det går sällan någon vecka utan en ny observation. På det byggnadshistoriska området har de mest omfattande undersökningarna skett i kvarteren Andromeda och Cepheus på 1930-talet, Cephalus och Juno på 1940-talet. Sedan dess har fortlöpande dokumentation ägt rum som en del av den byggnadshistoriska sektionens huvuduppgifter. Resultatet härav är att medeltida byggnadsrester kunnat konstateras i ca 250 fastigheter, varav ca 150 har medeltida murverk ovan jord (Margareta Hasselmo och Lars Bengtsson, *Medeltidsstaden 17*. Stockholm. 1981).

Volymmässigt är fyndmaterialet från Helgeandsholmen överväldigande och omfattar omkring 36.000 nummer. Efter registrering och partiell konservering vid Historiska museet överfördes större delen av detta material i februari 1984 till ett specialinrett magasin i stadsmuseet. Till sammansättning och karaktär är det tämligen ensidigt, ansluter sig

nära till tidigare fynd i museets samlingar och kan i huvudsak betecknas som stadsavfall. Det rör sig mestadels om enkla, vardagliga bruksföremål, hårt slitna under sin omloppstid, i många fall också skadade och ofullständiga innan de slängdes eller tappades. Även med dessa reservationer kan fynden ge en mångskiftande bild av medeltida liv. Där finns byggnadsdetaljer av tegel, sten, trä och järn, målade fönsterglasskärvor och pottkakel till kakelugnar. Husgerådet domineras av kärl i lergods och stengods – grytor och pannor, kannor och krus, koppar och fat – medan det mera förgängliga träet representeras av bl a dryckeskärl och laggkärl. Enstaka glas, knivar, skedar och slevar kompletterar servisen. Klädedräkt och sömnad är sparsamt företrädda av tygfragment och vantar, knappar och spännen, av vävtygder, sländtrissor, synålar och fingerborgar. I gengäld är det gott om skor i olika modeller, och hantverkarnas arbete representeras av verktyg, råmaterial och spill från bl a skomakares och kammakares verkstäder. Av ben och annat hushållsavfall får man en inblick i kosthållet, och det väldiga skelettmaterialet från Helgeandshusets kyrkogård speglar befolkningens

FAKTARUTA 1

<i>Medeltidsmuseets lokaler, ytor i m²</i>	
Entré, garderob, toaletter	160
Basutställning	1.750
varav fasta fornlämningar ca 320	
Sal för tillfälliga utställningar	135
Filmsal	120
Verkstad och förråd	45
Kommunikationer och tekniska utrymmen	300
Kontor och bibliotek	110
Personalutrymmen	65
Summa	2.685

sammansättning, konstitution, livslängd och sjukdomar. Huggmärken och pilhål i kranier och andra skelettdelar berättar om skador och ond bråd död vid slagsmål och krigshandlingar liksom dolkar och svärd, kulor och pilspetsar. Fiskredskap och seldon antyder utrustningen för fiske och boskapsskötsel, vågar, mått och mynt handelns betydelse. En särställning intar de många båtfynden som tillsammans med rester av bryggor, kajer och pålningar belyser Stockholms roll som hamn och sjöfartsstad. Spelbrickor, enkla musikinstrument, sigill och pilgrimsmärken ger utblickar mot nöjen, resor och religiösa föreställningar.

Ett rikt men ojämnt och förhållandevis sent arkivmaterial meddelar historiska fakta, av vilka inga sammanhängande serier kan föras längre tillbaka än 1419, då stadens arkiv brann. De viktigaste är tänkeböckerna (rättegångsprotokoll) med ämbetsboken, skotteböckerna (taxeringslängder) och jordeboken (lagfartslängd), vartill kommer vissa räkenskaper samt längder över avgifter och tullar.

Innehåll

Utgångspunkten för medeltidsmuseets program har varit, "att utställningen skall illustrera *Stockholms uppkomst och medeltida utveckling* och att materialet skall hämtas från hela stadsområdet, inte endast eller ens huvudsakligen från Helgeandsholmen" (Göran Dahlbäck, Göran Sjöberg och Annika Tegnér, Program för Stockholms medeltidsmuseum. 1983). Detta innebär att uppläggningsen och utformningen av utställningen inte enbart eller ens i första hand styrs av det befintliga fyndmaterialet utan syftar till en bred skildring av hela perioden med utnyttjande även av bilder, dokument och andra källor och hjälpmedel. Tidsmässigt sätter stadens tillkomst vid 1200-talets mitt en tydlig bakre gräns, medan medeltidens slutfas är mera flytande. Beroende på om man väljer politiska, religiösa, sociala, ekonomiska eller bygg-

nadshistoriska utgångspunkter faller den hitre gränsen mellan 1520-talet och ca 1600. Det medeltida Stockholm är självklart huvudtemat i geografiskt hänseende, men omlandets betydelse för varuförsörjningen och stadens beroende av landet i övrigt och av viktiga impulser från omvärlden behandlas översiktligt.

På grundval av beprövad erfarenhet har medel-

Keramikerna är en av de stora grupperna i jordfynden från medeltiden. Här en grupp välbevarade oglaserade stengods-krus tillverkade i Rhendalen på 1300-talet. Egendomligt nog tycks Stockholm ha saknat egna krukmakerier under medeltiden och varit helt beroende av import. Foto Henrik Hultgren, 1985, SSM.

tidsmuseets programgrupp preciserat de generella kraven på den blivande basutställningen. Den skall integrera bild och text och placera det normala som bakgrund till det ovanliga. Genom diskussion skall man redovisa olika tolkningsalternativ. Regionaliteten belyses genom att lokala förhållanden speglas mot allmängiltiga. Både kontinuitet och förändringar i levnadssätt och miljö under det mer än 300-åriga tidsavsnittet redovisas. Utställningen skall ge en helhetsbild av det medeltida Stockholm. Den måste vara lättförståelig och överskådlig. Besökarnas intresse under rundvandringen stimuleras genom variation. Delavsnitt skall lätt kunna bytas ut för att ge plats för nytt kunskapsmaterial genom flexibilitet. De ömtåliga föremålen skyddas mot skada av mekanisk art, på grund av olämplig temperatur, luftfuktighet eller belysning genom en god utställningsmiljö. Stöld och förstöring förhindras genom ett utbyggt system för säkerhet, och slutligen utformas museet för att ge alla besökarkategorier inklusive handikappade god tillgänglighet.

Programskriften innehåller också en systematisk fördelning och strukturering av faktamaterialet i 22 teman, vilka i sin tur samlats i temagrupper eller block. Dessa teman är presentationsmässigt sammellan mycket olika; en del kan illustreras med en rikedom av föremål, medan andra representeras av bilder, kartor och grafiskt material och en tredje kategori av mera teoretisk art bäst redovisas i den handbok som betraktas som ett naturligt komplement till utställningen. Varje temagrupp bör enligt programmet disponera så stort utrymme att det ger plats för en normal visningsgrupp eller skolklass och helst vara rumsmässigt och akustiskt isolerad från angränsande grupper för att möjliggöra demonstration eller studium på flera platser samtidigt.

Den första temagruppen är allmänt orienterande och tar upp medeltidsmänniskans världsbild, källor och metoder för att nå kunskap om medeltiden, naturförutsättningarna i stockholmstrakten samt de

faktorer av politisk och ekonomisk art som var förutsättningarna för stadens uppkomst. Här skall man kunna söka svar på frågorna när Stockholm uppkom, varför det skedde, vem eller vilka som främjade stadsbildningen och vad namnet betyder.

Samhällets struktur är ramen kring nästa temagrupp: krig och politik, administrativa gränser, befästningar och stadsplaner, stadens befolkning och dess styrelse. Viktiga och dramatiska händelser i stockholmskrönikan, från kättingemorden till blodbadet, kanske bryts ut och får sin egen scen liksom också några framträdande och tillräckligt väl kända stockholmare.

Särskilt påtagliga och frodiga genom den relativa rikedom på tredimensionellt material bör de följande två temagrupperna bli. Den ena handlar om arbete och annan verksamhet: det lokala näringslivet med handel och hantverk som dominerande inslag, Stockholms nära omland som svarade för den huvudsakliga försörjningen med livsmedel, ved och byggnadsmaterial, handel och sjöfart över kortare och längre distanser med Hansan som viktigaste förmedlare samt penningar och penningars värde. Den andra tränger människorna in på livet genom att berätta om hus och bostad, dräkt och dagligt liv med matvanor och måltidsscener. Den avslutande temagruppen behandlar det andliga och sociala livet i staden: kyrkor och kloster, sjukvård och socialvård inom andliga stiftelser, stadsskolan, umgänget inom de många gillena, vid fester och dryckeslag samt till sist brott och straff.

Form

Medeltiden var ljus och färgrik, men eftersom fyndmaterialet från Stockholm inte innehåller särskilt många klenoder med egen lyskraft utan till stor del är vardagligt, slitet och ofullständigt, blir kraven på tolkning och presentation höga. Den konstnärlige formgivaren får ännu större betydelse och inflytande

än vid andra museiinstallationer. Hjälpmedlen för att nå ett fullgott, mustigt och attraktivt resultat är en medveten formgivning med dramatisk rytm, effektiv och varierad belysning, kraftfull material- och färgverkan med goda konstnärliga inslag samt tekniskt avancerade lösningar med utnyttjande av modern audiovisuell teknik. Medlen finns men kommer att kräva betydande ekonomiska insatser.

Av medeltidsmuseets effektiva utställningsyta på ca 1.750 m² upptar de fasta fornlämningarna 300–350 m². Under förarbetet diskuterades fullskalemarkering på plats av de ursprungliga holmar-nas strandlinjer och det strategiskt viktiga sundet mellan dem, men av praktiska skäl redovisas den

Köpmän och hantverkare var de dominerande samhällsklasserna i den medeltida staden. En skomakers verkstad och bod och en köpmans bostad skall visas som fullskalemiljöer. Teckning Kerstin Rydh.

topografiska situationen sannolikt i modellform. En åskådlig bild av lagerföljden i de upp till 7 m djupa kulturlagren står också på önskelistan – de äldsta lagren, från tiden före stadens grundande, finns fö kvar, synliga under 1200-talsmuren. En sektion från Stadsholmen får illustrera utfyllnaden av strandzonerna, där Klockgutargränd inom Kanslihusannexet med sina 9 gatunivåer erbjuder det bästa exemplet.

Bland fynden är båtarna de största och kanske också mest intresseväckande föremålen. Två av dem kommer att byggas upp på plats i original, dels Riddarholmskeppet från 1520-talet som i stort sett beräknas vara färdigmonterat vid invigningen, dels båt X från Helgeandsholmen (stratigrafiskt preliminärt daterad till 1400–1500-tal). Det noggranna återuppbyggnadsarbetet blir för lång tid framåt ett av de mest fängslande inslagen i museet. En rad andra båtar visas i form av storskaliga modeller, och modellerna blir över huvud taget viktiga element i utställningen. Med deras hjälp illustreras stockholmsområdets topografi före stadens tillkomst och vid medeltidens slut. I modellform visas också ett antal väl dokumenterade byggnader. Underlaget för detaljerade modellbyggen är ännu på många punkter ofullständigt, och man måste förutsätta att fördjupade studier och framtida forskning skall förbättra möjligheterna att göra framställningarna utförligare och mera trovärdiga.

En annan typ av modeller eller snarare rekonstruktioner avser enstaka föremål – husgeråd, möbler, dräkter, redskap och verktyg. I lyckliga fall kan de utgå från säkert kända fakta i bevarade men skadade eller på annat sätt ej kompletta fynd från Stockholm eller förebilder från jämförbara områden. Andra gånger måste man bygga på samtida bilder och senare föremål av traditionella typer. Det medeltida bildmaterialet, i kyrkmålningar och illumineerade handskrifter mm, är viktigt i detta sammanhang. Själva bilderna kommer också i kopia eller

reproduktion att visas i utställningen. För att de skall bli tillgängliga i överskådlig form pågår en uppbyggnad av en bildbank med tematisk gruppering av motiven. I en del fall kan det finnas skäl att förtydliga bilderna genom konstnärlig omtolkning i form av teckningar, målningar och skulpturer. Ett musigt och fantasieggande försök i den riktningen har gjorts av skulptören Karl-Olov Björk med de polykroma träskulpturerna i gruppen Stockholms blodbad, som reserverats för och till stor del redan förvärvat av stadsmuseet.

För att nå inlevelse i medeltidens förhållanden och liv måste både utställningsproducenterna och besökarna ta fantasin till hjälp. Ett beprövat sätt är att försöka återskapa hela miljöer. Dioramat, den tredimensionella bilden i tittskåpsform, kan illustrera bestämda händelser och situationer i miniatyrformat. Full effekt får man först med rekonstruerade miljöbilder i naturlig storlek, och flera sådana är aktuella i medeltidsmuseet. Båtarna skall inte ses isolerade utan hör hemma inom sjöfart, handel och fiske. En strand- eller hamnbild med bryggor, kajer och bodar blir då ett näraliggande komplement. Gatubeläggningar och brunnar kan rekonstrueras med originalmaterial. Byggnadsskicket är väl dokumenterat och kan åskådliggöras som en arbetsplats, där murkonstruktioner, bjälklag med ankarslutur, dörr- och fönsteröppningar och takbeläggningar återskapas. Köpmannens bod med den öppna luckan mot gränden, hantverkarens, tex skomakarens verkstad med råmaterial, verktyg och färdiga produkter samt borgarens bostad med bordet dukat är andra miljöbilder som förbereds.

Både i utställningen och i museets filmsal kommer bildspel och film att visas för att förstärka upplevelsena. Kanske kan hologrammet bli det hjälpmedel som visar stadsmuren återställd till full höjd eller båten riggad, under segel. Och stadens ljud – vågskvalpet mot stranden, kärran som rullar över kullersten, väktarens rop, visan och språket – kommer att tona fram riktade mot besökaren i stationer med lokalt begränsad räckvidd.

Resultat

Kommer medeltidsmuseet att motsvara förväntningarna? Kan det bli en attraktion av lika stor slagkraft som exempelvis Wasa? Det vet vi ännu inte säkert, men med en mycket försiktig beräkning bör det få 50.000 besökare om året, sannolikt betydligt mer. Då krävs inte bara en innehållsmässigt högklassig, vacker och spännande basutställning utan också en mångsidig och dynamisk verksamhet med hög puls

FAKTARUTA 2

Finansiering, kostnader i miljoner kronor

Ordinarie byggnadskostnader

Sveriges riksdag/byggnadsstyrelsen

Ingår i totalkostnaden för riksbyggnaderna

och kan ej närmare preciseras

Speciella byggnadskostnader 10

Utbildningsdepartementet/byggnadsstyrelsen

Avser omprojektering och förändrade byggnadskostnader för anpassning till museum

Hiss 1,2

Riksdagen/byggnadsstyrelsen

Inredning och basutställning 2

Stockholms kommun/kulturnämnden

Kompletterande utställningskostnader 1-2

Fondanslag och andra externa bidrag

Driftskostnader per år 1,1

Stockholms kommun/kulturnämnden

Tätning av Norrbro 0,45

Kommunen/gatunämnden

Strömparterren, ny kaj 4,2

Kommunen/hamnstyrelsen

Strömparterren, parkarbeten 1

Kommunen/fritidsnämnden

efter öppnandet. Här är några av ingredienserna som förbereds:

Tillfälliga utställningar över specialteman. Genomarbetat pedagogiskt program med organiserad undervisning i första hand för årskurs 4. Koncentrerad men gedigen katalog eller snarare handbok i medeltida kulturhistoria och andra publikationer. Referensbibliotek, bild- och ritningsssamling för fördjupade studier. Varierande bildspel och filmvisningar. Visningar och andra program för grupper. Båtbyggnadsarbete inför publik. Musikstunder med

medeltida musik och dramatiserade episoder eller krönikespel. Föreläsningar och vetenskapliga symposier inom museets specialområden, medeltidsarkeologi och medeltidshistoria. En stimulerande besöksmiljö med god information och tilltalande uppehållsplatser inne, Strömparterrens park och servering utanför. Utomhusarrangemang med maritim anknytning.

Om resurserna förslår och denna målsättning kan fullföljas får Stockholm under de närmaste åren en ny sevärdhet av internationell klass.

Det ståtligaste av Stockholms tidiga båtfynd är Riddarholmsskeppet, upptäckt och bärgat 1930 i Riddarholmskanalen och enligt nya analyser byggt på 1520-talet, alltså 100 år före Wasa. I medeltidsmuseet får hon en dominerande plats nära den samtida stadsmuren. Ingenjör Axel Lindberg och fil kand Arnd Fischer förbereder överflyttning av skeppet. Foto Carl Heideken, 1985, SSM.

